Românii şi romanul-fantasy. Cazul Iordan Chimet

Mihaela CERNĂUȚI-GORODEȚCHI

„Inventat” (şi[1]) de Tolkien (a cărui „rețetă” este apoi mult dezvoltată, reaşezată, diversificată de numeroşi scriitori, mai mult sau mai puțin – ori deloc – asemănători cu el), romanul-*fantasy* face o strălucită carieră în întreaga lume – mai puțin în România. În chip misterios (sau nu!), spațiul românesc rămâne imun la *vraja* acestui gen extrem de popular, deopotrivă (deşi din rațiuni diferite) în *lumea liberă*, unde devine o marcă a secolului al XX-lea (cu ale sale bune şi rele), şi în *lagărul comunist* (mai pe urmă), unde este cultivat intens de mişcări artistice *underground*, care îl convertesc în gen cu totul subversiv.

Un exemplu grăitor în acest sens este soarta *Stăpânului Inelelor* în Europa de Est: cenzorii sovietici (şi, prin imitație, cei din țările-„satelit”) au interzis traducerea romanului pe motiv de... suspectă geografie ficțională – în încleştarea acerbă din Tărâmul de Mijloc, oamenii din Gondor, care luptă de partea binelui, văd cu groază cum „întunericul vine de la Răsărit” (unde se află regatul Mordor, al Stăpânului Întunecimii). Interdicția oficială a alimentat, firește, curiozitatea publicului față de „fructul oprit”. Cartea prohibită a circulat voios în *samizdat*, în traduceri paralele, dintre care nu puține i-au adaptat conținutul la realitatea locală. Opera de ficțiune a ajuns „roman cu cheie”, cu toate că autorul, căruia îi repugna lectura alegorică, a respins mereu, vehement, orice interpretare de acest tip. *Tant pis* – cititorii şi-au apropriat netulburați cartea, neezitând, după cum s-a putut constata, să o şi rescrie aşa cum îşi doreau s-o citească. Schimbările importante petrecute în țările est-europene în ultimul deceniu al secolului trecut au antrenat, printre altele, o modificare a orizontului de aşteptare şi în domeniul comunicării artistice. Tolkien a fost din nou tradus cu frenezie[2], dar „la lumina zilei”, iar motivele entuziasmului au ținut, de această dată, mai degrabă de descoperirea ideii (şi atmosferei) de *credință* (care constituie una din trăsăturile distinctive ale scrisului tolkienian) de către foştii pionieri, sătui de ateismul triumfalist în care fuseseră născuți şi crescuți.

Românii, în marea lor majoritate, n-au fost impresionați de Tolkien (ori de vreun alt autor de *fantasy*) nici când mâncau realism socialist pe pâine, nici de când meniul li s-a diversificat (căzând chiar în extrema cealaltă). Nici măcar ecranizarea după *Stăpânul Inelelor* nu le-a spus mai nimic, prima parte a trilogiei filmice rulând doar de câteva ori în țară, în săli mai mult goale (şi nu pentru că ar fi fost *download*-ată masiv – şi

[1] Unii specialişti îl creditează doar pe Tolkien cu întemeierea (= fundamentarea teoretică) a genului; alții sunt de părere că autorul *Hobbitului* e doar unul dintre „membrii fondatori” ai clubului *fantasy* (inițial, exclusivist).

[2] În prezent, numai în Rusia există zece traduceri ale *Stăpânului Inelelor*, nouă ale *Hobbitului* şi şase ale ciclului *Silmarillion*. În România, doar *Hobbitul* a fost tradus înainte de 1989: *O poveste cu un hobbit*, traducere românească de Catinca Ralea, Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1975 – versiune reeditată la RAO în 2002, în cadrul programatei *integrale Tolkien*, care mai cuprinde, până acum, *Stăpânul Inelelor*, *Silmarillion*, *Roverandom*, *Poveşti neterminate 1*, toate acestea traduse în premieră începând cu anul 1999. În 1995 a fost publicată (Editura Elit, Ploieşti) şi o altă traducere a *Hobbitului*, semnată de Junona Tutunea.

BDD-V2398 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:12 UTC)

clandestin – de *cyber*-fani tineri şi ageri, dornici să economisească banii de bilet la cinema). Abia *succesul* occidental (succes, în mare măsură, de *marketing*, de *promovare*, „atestat" şi de obținerea unor Oscaruri) al filmului-fluviu realizat de Peter Jackson şi voga produselor derivate (tricouri, genți, inele „magice" etc.) i-au convins, cât de cât, că Tolkien ar merita frecventat (fie şi pe căi ocolite). Lipsa de apetență a românilor pentru genul *fantasy*[3] intrigă şi pune pe gânduri, cu atât mai mult cu cât chiar şi tinerii se păstrează destul de reticenți când li se propune să exploreze acest teritoriu. În istoria raporturilor românilor cu genul în discuție (raporturi marcate, după cum am arătat, de o serie de „nepotriviri de caracter"), există însă şi o extraordinară excepție: un încântător, vibrant roman-feerie, o prezență absolut singulară (din mai multe puncte de vedere), de-a dreptul siderantă dacă ne gândim că nu a fost un efect de mimetism. Această carte „aberantă" în peisajul cultural românesc a apărut „din senin", fără să fi fost inspirată de vreun model din afară; dimpotrivă, *ea* a exercitat o fascinație declarată asupra unuia dintre scriitorii de *fantasies* de prim rang din lume: citind-o, Michael Ende a fost sedus de eroină (pe care, îi scrie el autorului român, „a împrumutat-o" pentru o apariție specială în piesa *Povestea saltimbancilor*) şi de scriitură, în care a identificat „un mod original de tratare a spiritului fantastic", un mod care l-a influențat în crearea unui viitor *bestseller*, *Povestea fără sfârşit*.

Mai întâi de toate, cartea la care ne referim are un titlu puțin obişnuit, de tip discursiv, însă de un mare impact poetic (după cum avea să constate Michael Ende în 1977): *Închide ochii şi vei vedea Oraşul* nu este doar un *nume*; e o profesiune de credință şi, totodată, o invitație la visare, exprimată simplu, dar percutant – şi ispititor. Promisiunea inițială este onorată cu asupra de măsură de desfăşurarea, ca o mătase foşnitoare, a poveştii inundate de viață, de bucuria de a exista. Povestea însorită, exuberantă, plină de lirism, de inocență, de bună-credință, este izvodită de un povestitor cu un destin însemnat de adversități cumplite, cărora le-a răspuns întotdeauna demn, cu o eleganță realmente princiară. Publicată, într-o primă ediție, în 1970 (ediția definitivă a apărut în 1999[4]), *Închide ochii şi vei vedea Oraşul* este o „carte de sertar", scrisă, de fapt, între 1947 şi 1953[5], când rebelul Iordan Chimet se afla în plină străbatere a deşertului. Urmărindu-l pas cu pas, condamnându-l, fără drept de apel, la mizerie, umilință şi nefericire, regimul dictatorial proletar urmărea cu tenacitate să-i confişte şi să-i zdrobească spiritul, se străduia (cu diabolică perseverență) să-i pustiască ființa. „Simțeam ochii livizi, malefici, deşi invizibili ai puterii totalitare ațintiți asupra mea pentru a-mi controla nu numai gesturile [...], dar şi gândurile, intențiile şi citindu-mi manuscrisele încercau să-mi interpreteze până şi visele"[6], îi scrie peste ani Chimet

[3] Nici măcar varianta *science fiction* (ilustrată, în alte spații cultural-geografice, de scriitori remarcabili şi *adorați* de publicul larg, precum frații Strugațki) nu li se pare concetățenilor noştri mai atrăgătoare. Cu excepția câtorva fani (ce-i drept, extrem de devotați şi de consecvenți), SF-ul nu-i cine ştie ce „căutat" la noi.

[4] În volumul (după care şi cităm) Michael Ende & Iordan Chimet, *Împreună cu Elli în Imaginaria* (traducerea textelor din limba germană de Nora Iuga), Editura Univers, Bucureşti, 1999. Cartea cuprinde secțiunile: *Închide ochii şi vei vedea Oraşul*, roman de Iordan Chimet; *Povestea saltimbancilor*, piesă de Michael Ende; *Scrisori printre gratii Ende–Chimet, 1977-1989*. Mircea Horia Simionescu semnează prefața *„Ende şi Chimet – o fantastică prietenie literară"*, iar Iordan Chimet paratextele: *„Două epistole-cheie pentru această carte"* şi *„În loc de postfață* sau *Cuvântul supraviețuitorului"*.

[5] V. scrisoarea din 7 ianuarie 1977 a lui Chimet către Ende (*Scrisori printre gratii*, p. 274).

[6] *Scrisori printre gratii*, p. 274.

BDD-V2398 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:12 UTC)

confratelui Ende. Spirit eminamente vertical (aşadar, excluzând categoric – deşi fără emfază – concesiile şi compromisul)[7], profund liber (deci refractar la orice formă de *control* şi de *dominare* exercitată asupră-i), absolventul de Filosofie cu *magna cum laude* „nefolositor" orânduirii, intelectualul rasat care, zile în şir, bea sifon pentru a-şi amăgi stomacul gol[8] caută (şi găseşte) ieşirea din labirint: „am anulat realitatea din jur printr-un simplu gest al mâinii, ca o pasă magnetică, o pasă care te introduce într-o altă realitate, şi am plonjat în irealitate. Dacă vrei, am cerut azil politic – dar şi estetic şi, cu atât mai mult, şi un azil moral – în lumea fantastică [...]. Ochii gardienilor nevăzuți îmi citeau paginile pe măsură ce le scriam, dar nu-mi păsa, pentru mine ei nu mai existau."[9]

Departe de a fi o dezertare, *evadarea* aceasta a lui Iordan Chimet din nevăzuta, dar cinica şi chinuitoarea închisoare în care e făcut prizonier reprezintă o izbândă în fața răului. Într-un studiu exemplar despre basme[10], J.R.R. Tolkien, pledează pentru o înțelegere exactă a „adevăratului escapism", în mod cu totul eronat „privit cu dispreț" – pentru că e „prost înțeles" – de criticii literari: nu e nimic dezonorant (ba dimpotrivă!) în încercarea de a scăpa de „dezgust, mânie, condamnare", de „foame, sete, sărăcie, durere, necazuri, nedreptate, moarte" apelând la puterea imaginației; „de ce ar fi de disprețuit un om care, aflat în temniță, încearcă să iasă de-acolo şi să meargă acasă? Ori dacă, neputând să facă asta, se gândeşte la alte lucruri şi vorbeşte despre altceva decât ziduri şi temniceri?" Ieşirea din marasm pe calea gândului (fantezie, credință ori pură speculație intelectuală) nu e fugă laşă, ci dovadă de forță interioară, de nobilă *rezistență*, e o afirmare demnă a nădejdii; ca prin minune[11], victima îşi înfrânge nenorocirea (inclusiv torționarul – pe care astfel îl aneantizează, îl face să nu mai existe).

Iordan Chimet „este un Don Quijote în lumea lui Chagall, un visător care se înalță deasupra pământului luptând pentru copilăria adulților... *Writers like Chimet are unique in Europe.*"[12] – crede Ronald Holloway. La o privire mai atentă şi la o mai dreaptă cântărire, Iordan Chimet este unic nu doar în Europa, ci în absolut. *Este* (chiar dacă acum câteva luni *a plecat*) o ființă exemplară – nu un erou, pentru că nu i-au plăcut nicicând vorbele mari, gesturile emfatice ori rolurile principale, ci un om eminamente bun şi luminos, smerit, plin de iubire şi de har. Şăgalnic, *Închide ochii şi vei vedea Oraşul* este chiar povestea prințului care, în vreme ce-o spune, *se* povesteşte. Spațiul feeric e semănat, blând nostalgic, de reperele afective ale autorului în care arde dorul după Galațiul lui natal. Strada Brăilei, Lacul Brateş, Străzile Columb, Smârdan, Braşoveni pot să existe (şi) în realitate, dar aici, în carte, sunt denumiri magice, *madlene* care reînvie un trecut mirific, înființând o lume utopică, *i-reală*, dar *adevărată*.

---

[7] Definindu-l pe Iordan Chimet ca „om de caracter în deceniile tuturor compromisurilor" (*Lamento pentru un prieten*, „România literară", nr. 22/2 iunie 2006), Barbu Cioculescu este doar unul dintre cei care, declarat, se înclină în fața unei structuri morale absolut ireproşabile.

[8] V. Andrei Ursu, *Despărțire de Iordan Chimet*, „Revista 22", nr. 849, 2006.

[9] *Scrisori printre gratii*, p. 274.

[10] *On Fairy-Stories*, prelegere Andrew Lang scrisă şi prezentată public de J.R.R. Tolkien în 1938, dar tipărită pentru prima dată abia în *Tree and Leaf*, Unwin Books, 1964.

[11] Nu întâmplător, Iordan Chimet – „personaj neverosimil în lumea noastră, stânjenitor de curat, un fel de înger glumeț şi băutor de bere, care mai crede în miezul ingenuu şi bun ascuns în semeni, deşi realitatea îl contrazice mereu" – *credea* în miracole: „eu chiar cred în miracole şi am avut parte de ele" (v. Adriana Bittel, *O minune de om: Iordan Chimet*, „România literară", nr. 45/17 noiembrie 2004).

[12] Citat dintr-un articol publicat în „Variety", New York, 10 octombrie 1977, *apud* Mircea Horia Simionescu, *Ende şi Chimet – o fantastică prietenie literară*, p. 8.

BDD-V2398 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:12 UTC)

Precum, altădată, Lewis Carroll (dar în cheie mult mai senină), Iordan Chimet se proiectează într-o *eroină*, într-o copilă rând pe rând suavă şi puternică, îngăduitoare şi intolerantă, impulsivă şi precaută, ofensivă şi reflexivă. Peripeţiile ei sunt unele comice, altele dramatice (câteva chiar generatoare de lacrimi şi suspine). Cu un surâs puţin amuzat, autorul o urmează răbdător pretutindeni; empatia lui este una vizibilă şi statornică şi o protejează pe Elli de orice rău. Poezia atotprezentă (de fapt, constitutivă) este contrapunctată de înclinarea *minunată* în faţa unor cuvinte pline de „zvâc", precum *checheriță*, *ciuvlici*, *cârmuz*, *droşcă*, *gingirlie*, *jiganie*, *pataşcă*, *scolopendre*, *şopârlan*, *şurupar*, *tahân*, *teleguță*. „Ce cuvinte dulci, ce cuvinte zemoase, ce cuvinte mângâietoare!" (p. 113) zice ironic un măscărici despre discursurile unor „principi şi conducători vestiți" care manipulează „masele"; dar, scoasă din contextul compromițător, spusa lui exprimă chiar jubilația neascunsă a unui scriitor cu un auz foarte sensibil şi rafinat.

Pe lângă plăcerea evidentă a *rostirii*, *Închide ochii şi vei vedea Oraşul* se remarcă prin aplecarea spre ludic, spre gluma spumoasă, complice, compensatoare (față cu vitregiile care îi asaltează pe Elli şi pe prietenii ei). Umorul lui Iordan Chimet este semnul unei naturi relaxat superioare, cu vocația *fericirii* independente de împrejurări, trăsătură care-l apropie de Tolkien – în vreme ce, de pildă, Michael Ende este o fire mai neguroasă: şi *Momo*, şi *Povestea fără sfârşit* sunt pline de poezie, dar de o poezie melancolică. Părintele lui Momo şi al lui Bastian Balthasar Bux nu scrie (pentru că n-ar spune) niciodată: „Legea pământului cerea să nu te miri de nimic. Dacă îți deschidea poarta în zori nu lăptarul, ci un inorog, o fantasmagorie, sau o Pasăre Fenix […], nu-ți făceai cruce, nu cădeai în genunchi, şi nici nu te prăbuşeai pe podele ca o găină pioasă, slabă de cuget. Îți luminai faţa şi inima şi întrebai simplu: «Bună dimineaţa, oaspete! Nu doreşti dumneata o cafea cu caimac, un pahar cu salep sau nişte cuş-cuş?»" (p. 23) După cum nu înscenează un dialog de felul: „– Bine, mătuşă, dar ce necaz te-a copleşit? – Mă văicăresc, nepoată, răspunse țestoasa cu o voce liniştită." (p. 79)

Şi jocul cu textul (strategie susținută pe parcursul întregii cărți) este, în mare măsură, *joacă* la Iordan Chimet. *Corespunderile* între începutul şi sfârşitul textului, între titlurile capitolelor şi conținutul lor, între statutul de narator şi cel de autor, frecventele autoreferințe sunt proiectate într-o zare a glumei, a bucuriei senine: „Cu părere de rău, dar [marinarilor] nu le-am putut găsi nici un loc în această carte. Poate în ultimul capitol să mai aduc vorba despre ei, sunt şi eu curios dacă voi avea atunci mai mult noroc. Oricum, nu promit nimic. Să ajungem cu bine până atunci[13] şi vom vedea." (p. 23) „Capitolul trecut m-a cam istovit. Tare greu am ajuns la capătul lui." (p. 38) În stânga lui Elli „stătea credincios Sultan, un adevărat slujitor cum numai în cărțile vechi (şi în cartea mea, dintre cele noi) îi poți găsi pereche." (p. 127)

Jocuri de reflexii există în *Închide ochii şi vei vedea Oraşul* şi la nivel de conținut. Efectul de oglinzi-paralele-colapsate-una-în-cealaltă este mult mai puțin traumatic însă în cartea lui Iordan Chimet decât în cea de-a doua poveste carrolliană având-o ca eroină pe Alice; dacă Alice este lăsată, în final, să se lupte singură cu dilema „cine a visat pe cine? Eu l-am visat pe Regele Roşu? El m-a visat pe mine?", Iordan Chimet rămâne mereu alături de Elli, e mereu solidar cu ea şi-i aminteşte să se apere de

[13] Nu „până *acolo*", deşi cartea are o desfăşurare spațială. Chimet insistă în *prezentarea* discursului său ca *poveste* rostită, desfăşurată în timp, aşadar.

BDD-V2398 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:12 UTC)

spaime sprijinindu-se pe convenţia basmului: „minunea nu se mira de existenţa noastră, noi nu ne miram de existenţa minunii" (p. 24). Resortul acestei solidarităţi este dragostea: pentru rude şi prieteni, pentru oameni, în genere, pentru tot ce există (însufleţit sau nu); ca prin farmec, lumea se revelează ca fiind nu „de-a mirării" (cum e Wonderland-ul lui Alice), ci *minunată*: „aceste flori sunt fermecate. Dar trebuie să ştii să priveşti, să asculţi, să înţelegi." (p. 131). Deschiderea maximă către iubire o are sufletul unui copil. Iubind-o pe Elli, părintele ei (re)învaţă de la ea să cuprindă lumea simpatetic, să o cucerească livrându-i-se necondiţionat, lăsându-se cotropit de drag.

Aşa *atipică* şi izolată în peisajul românesc cum pare, povestea lui Iordan Chimet trebuie să aibă o raţiune de-a fi, trebuie să aibă un rost. *Închide ochii şi vei vedea Oraşul* există pentru că, oricât ar părea că nu are nimic în comun cu noi, orice ar crede (sau oricât de neîncrezători ar fi) unii dintre noi, ea nu doar (ne) este necesară, ci chiar este *despre noi* (de altfel, nu e Chimet nici primul, nici singurul român care scrie despre „ochiu-nchis afară" ce „înlăuntru se deşteaptă"). Ea se constituie într-o convingătoare şi onorantă marcă a identităţii noastre culturale – oricând, în orice context. Aşteaptă doar, răbduriu, *să înţelegem*; „m-am întrebat, singur fiind, care e tâlcul tuturor acestor întâmplări. Şi mi s-a părut că-l descopăr. Şi am tresărit. […] Şi am luat pana în mână şi cu inima luminată şi hotărâtă m-am aplecat asupra hârtiei şi am început a scrie…" (p. 218)

În orice *fantasy*, revelaţia aşteaptă oricât trebuie să aştepte, chiar şi o veşnicie. Singura plată la care povestitorul nostru spune că râvneşte e „uimirea şi încântarea" (adică *intrarea în* rezonanţă) a celor care-l ascultă (p. 118). Dincolo de timp, dincolo de realitatea cenuşie, Iordan Chimet îşi asumă postura (uneori ingrată) a celui care, „ajuns în mintea copiilor", ne aduce aminte secrete de mult pierdute: „astăzi, numai piticii şi jivinele mai ştiu să zâmbească, oamenii au uitat de mult această bucurie şi au fost la rândul lor uitaţi de ea." (p. 188) Desprinzându-ne măcar o clipă de prejudecăţi, am putea primi mesajul, l-am putea pricepe – şi ne-am da seama (cu mândrie şi, poate, cu emulaţie) că nasc şi la români fantaşti.

Romanians and the Fantasy Genre: The Chimet Case

Iordan Chimet's fantasy *Close Your Eyes and You Shall See the City* is a unique presence in Romanian literature. First of all, this is the only proper fantasy ever written in Romanian (if we do not take into consideration Mircea Cartarescu's *Encyclopaedia of Ogres*, since, comparatively, it has been published recently, in a very different literary, cultural, social and political context). Then, its author was an extraordinary person himself: a modest, hardworking and very inventive writer and editor, an original fantast, a very honest and moral citizen, a gentle, caring and devoted friend for the few ones that stood by him through thick and thin. He wrote his fascinating Faerie novel between 1947 and 1953, under the communist regime's harsh surveillance and control, but he managed to publish it in 1970 only, during the short (so-called) "relaxation period". Several years later, Michael Ende discovered Chimet's book and was fascinated with it. He even declared to have found in it inspiration for his *Jugglers' Tale* play.

Although the fantasy genre does not seem to have many followers (or even fans) in Romania, *Close Your Eyes and You Shall See the City* is a proof that we Romanians, as a people, do have resources still unknown. It might also be an encouragement to follow a most spectacular path, which we so rarely visit.

BDD-V2398 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 21:58:12 UTC)